

РИТОРИЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА МАТЕМАТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО АКАДЕМІЧНОГО КРАСНОМОВСТВА

Будянський Д. В.

канд. пед. наук, доц.,

докторант кафедри теорії і методики професійної освіти

Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди,

м. Харків, Україна

Друшляк М. Г.

канд. фіз.-мат. наук,

доцент кафедри математики Сумського державного педагогічного університету

імені А. С. Макаренка,

м. Суми, Україна

Кардинальні зміни, які наразі відбуваються в українському суспільстві, обумовлюють нові освітні пріоритети, одним з яких є формування високодуховної, творчої особистості, здатної до ефективної мисленнєво-мовленнєвої діяльності. Інтеграція України у європейське співтовариство, інтенсивні комунікативні зв'язки формують нові потреби у теоретичних знаннях і практичних навичках спілкування, публічних виступів, ведення переговорів, які є гарантом досягнення успіху в політиці, юриспруденції, економіці, освіті та культурі.

Володіння комунікативними знаннями, уміннями й навичками, на наш погляд, відіграє провідну роль в діяльності викладача вищого навчального закладу, мовлення якого є еталоном для студентів, виступає засобом цілеспрямованого педагогічного впливу і показником рівня естетичної та професійної культури.

Отже, актуальним напрямком наукових пошуків є розробка нових технологій підготовки та підвищення комунікативної майстерності педагогічних кадрів, здатних ініціювати процес розвитку особистості, сприяти реалізації її творчого потенціалу.

Одним із найважливіших елементів професіограми сучасного викладача математики є «риторична культура». На основі узагальнення думок вітчизняних

і зарубіжних науковців [3;4;5;8], досліджень риторичного ідеалу [1;6] ми розглядаємо риторичну культуру як високий рівень мисленнєво-мовленнєвої професійно-педагогічної діяльності викладача, спрямованої на гармонійний розвиток особистості студента.

На нашу думку, *риторична культура* викладача – це комплекс інтелектуальних, морально-естетичних, емоційно-чуттєвих та артистично-виконавських якостей, які виражаються у формі оригінального риторичного продукту [2]. Широка ерудиція, мисленнєво-мовленнєва культура, яскрава індивідуальність, уміння мислити вголос перед аудиторією та оригінально висловлювати думки, емоційне наповнення слова, толерантність у спілкуванні сприяють формуванню міжособової атракції між викладачем та студентами, яка трансформується в інтерес до дисципліни, яку він викладає.

Риторична культура викладача математики вищої школи реалізується, перш за все, у галузі *академічного красномовства*, яке ми розуміємо, як, з одного боку, рід красномовства, що вивчає питання публічної комунікації в науково-освітній галузі, а з іншого – високий, елітарний рівень ораторської діяльності науковця, викладача, що доповідає про результати дослідження, популяризує досягнення науки або навчальної дисципліни [1]. Сфера його застосування – шкільна, студентська та наукова аудиторія.

Провідними *жанрами* академічного красномовства є лекція та наукова доповідь. Розглянемо їх з позиції сучасної риторики.

Провідною ланкою дидактичного циклу вищої освіти є *лекція* (від лат. *lectio* «читання») – «...логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочністю та демонструванням дослідів» [9, 163].

Специфіка сучасної лекції полягає в тому, що студенти не лише отримують необхідні теоретичні основи знань, методичні настанови щодо їх самостійного розширення, поглиблення та застосування на практиці, але й безпосередньо впливають на її хід [7], активно взаємодіють з викладачем, і, таким чином,

формують власне уявлення щодо змісту досліджуваної проблеми, вдосконалюють комунікативні навички, розвивають творчі здібності тощо [8].

В процесі читання лекції перед викладачем стоїть ряд завдань [9]. По-перше, він інформує студентів про сутність нової для них навчальної дисципліни, про її основні категорії і проблемні аспекти (*функції інформування та пояснення*). По-друге, спонукає виявити інтерес і сумлінність при вивченні предмета (*функція агітації*), продовжити самостійно вивчати дану проблему і застосовувати отримані знання на практиці (*функція спонукання до дії*), а для цього необхідно показати його соціальну та особистісну значущість (*функція переконання*). Крім того, прагнучи активізувати роботу студентів, викладач може вдаватися до евристичного обговорення окремих питань (*функція пошуку істини*). Нарешті, лектору важливо встановити контакт зі студентами, закласти фундамент конструктивних, суб'єкт-суб'єктних відносин, а для цього він може використовувати жарти, цікаві приклади, ігрові завдання (*гедоністична функція*).

Очевидно, що така багатфункціональність вимагає від викладача володіння ораторськими прийомами, розвиненою риторичною культурою, вмінням коригувати свої дії, співвідносити їх з різними комунікативними цілями, враховувати запити і особливості студентської аудиторії.

Таким чином, процес підготовки і читання академічної лекції відповідно до канонів ораторського мистецтва (доречне використання здобутків риторики, приведення власних мовленнєвих дій у відповідність з риторичною ситуацією, які знаходять своє вираження в авторському дискурсі лекції, оригінальна манера викладу, артистизм, доречне використання вербальних та вербальних засобів комунікації тощо) підвищує ефективність викладацької діяльності.

Наукова доповідь – це презентація результатів наукових пошуків, метою якої є не лише інформування наукової громадськості про результати отримані автором, але і привернення уваги, заохочення до більш глибокого знайомства з дослідженнями та їх використанням у власних наукових пошуках, що в результаті сприяє підвищенню статусу науковця, зростанню індексу цитування його праць тощо.

Таким чином, важливого значення набуває не лише зміст доповіді, але й стилістика тексту, використання риторичних фігур (метафор, порівнянь, риторичних запитань тощо), а також манера оратора, володіння технікою і логікою мовлення, використання невербальних засобів, уміння підтримувати контакт з аудиторією, активізувати її увагу тощо.

Сучасний український дослідник проблем риторики і мовознавства Н. Голуб вважає, що академічне красномовство в цілому і ораторська діяльність викладача зокрема, спрямовані на вирішення наступних завдань: організація і управління навчально-виховним процесом, презентація результатів дослідження, популяризація досягнень науки [3, 122].

Можна стверджувати, що в сучасному науковому просторі доповідь – це, в певному сенсі, реклама продукту дослідницької діяльності.

Сучасному науковцеві потрібно пам'ятати, що не тільки зміст доповіді, а й стиль її викладу, манера поведінки під час відповідей на запитання, використання невербальних засобів (жести, міміка, погляд) створюють сприятливу атмосферу у конференц-залі і приносять позитивній оцінці як особистості науковця, так і його наукових здобутків.

Отже очевидно, що сучасний учений-оратор повинен приділяти значну увагу ґрунтовній підготовці та ораторським засобам ефективної презентації наукової доповіді.

Таким чином, кардинальні зміни, які наразі відбуваються в галузі освіти України, обумовлюють нові підходи до професійної діяльності педагога, зокрема, викладача математики вищої школи. Особливого значення набуває риторична культура викладача, як важливий елемент його професіограми. Головні аспекти викладацької науково-практичної діяльності ґрунтовно досліджені в такому розділі риторики як «академічне красномовство». Тому вивчення досвіду видатних педагогів-ораторів, творче використання здобутків сучасного ораторського мистецтва в роботі викладачів математики є перспективним напрямком науково-емпіричних пошуків.

Мовленнєво-творча діяльність для сучасного викладача математики вищого навчального закладу була і залишається провідним засобом самореалізації, як однієї із головних загальнолюдських цінностей. Головним засобом мовленнєвої самореалізації викладача вищої школи є риторична культура.

Проблема становлення риторичної особистості викладача математики відкриває широкий простір для нових наукових пошуків: вивчення сучасних риторичних тенденцій в контексті їх педагогічної спрямованості, зокрема, неориторики, дослідження сучасних PR-технологій, аналіз публічної творчості представників сучасного академічного, політичного, соціально-побутового красномовства.

Література:

1. Будянський В. І. Риторика – мистецтво красномовства. Навчальний посібник / В. І. Будянський, Д. В. Будянський. – Суми: ПВКП «Корпункт», 2012. – 189 с.
2. Будянський Д. В. Суть і структура риторичної культури викладача вищого навчального закладу / Д. В. Будянський // Теорія та методика навчання та виховання. – 2016. – Вип. 39. – С. 12 -22.
3. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики : навчально-методичний посібник / Н. Б. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 232 с.
4. Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – 3-е изд., испр. – М.: Дело, 2001. – 480 с.
5. Мацько Л. І. Риторика: Навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
6. Онуфрієнко Г. С. Риторика. Навч. пос. / Г. С. Онуфрієнко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
7. Рождественский Ю. В. Риторика публичной лекции / Ю. В. Рождественский. – М.: Знание, 1989. – 63 с.
8. Сагач Г. М. Живе слово лектора / Г. М. Сагач. – Випуск 2. – К., 1990. – 16 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – 2-ге вид., доп. – К.: «Академвидав», 2010. – 456 с.